

'De mens is meer dan een DNA-structuur'

Metafysici houden zich bezig met zaken als realisme en idealisme, ruimte en tijd, lichaam en geest, oorzaak en gevolg. Op de Leidse universiteit wordt het vak metafysica gedoceerd door dr. Jan Sleutels (1960). De uit Limburg afkomstige Sleutels heeft een curriculum vitae dat is vergeven van de cum laudes. Hij studeerde filosofie, literatuurwetenschap en recht. „Begrijpen en doorgeven zijn mijn in-

De Roeping

tellectuele passies”, zegt hij. Maar al gauw staat de filosoof in hem op en wordt de uitleg van zijn kijk op de metafysische werkelijkheid ingewikkelder. In de moderne wetenschap, maar net zo goed in het dagelijks leven, heerst de opvatting dat alles ‘informatie’ is, en daarmee een ‘ding’. Een deur die open staat, een kopje koffie, maar ook een mens, de ziel en God zijn dingen. Sleutels ziet dat anders.

ONNO VAN 'T KLOOSTER

Jan Sleutels:
„In toenemende mate denk ik dat wij onze belangrijkste keuzes niet echt zelf maken.”

FOTO • HIELCO
KUIPERS

Ik ben eigenlijk in de wieg gelegd voor wis-, natuur- en sterrenkunde. Dat is sinds mijn achtste een passie van mij. Uiteindelijk ben ik filosofie gaan studeren, omdat dat nu eenmaal de moeder van alle wetenschappen is. Later ben ik daar wetenschapsgeschiedenis, literatuurwetenschap en rechten bij gaan doen. Tussendoor heb ik een jaar in Parijs doorgebracht om een roman en gedichten te schrijven, koken te leren en musea te bezoeken. Uiteindelijk koos ik voor een promotieonderzoek in de wetenschapsfilosofie, omdat dit de specialisatie was die mij de minste beperkingen oplegde.

Ik ben een praktiserend omnivoor. Mijn promotie-onderzoek ging over 'neurale netwerken': een soort computermodel van hoe de biologie van je hersenen in elkaar zit. De kernvraag daarbij is hoe wij de wereld kennen, of de werkelijkheid waarnemen. Je kunt zo'n vraag benaderen vanuit verschillende vakgebieden: biologie, psychologie, computerkunde enzovoort. Wanneer je al die benaderingen samenvat, zie je twee hoofdstromen: mensen die kennis van binnenuit bestuderen noem je internalisten. Aan de andere kant staan de externalisten, die kijken naar wat zich in jouw omgeving afspeelt en hoe dat jou via je zintuigen beïnvloedt.

In mijn proefschrift heb ik een diagnose van beide stromingen gegeven, en 'bewezen' dat ze beide onmogelijk tot een oplossing kunnen komen. Het alternatief is 'relationisme'. Kennis is volgens mij, en daar sta ik niet alleen in, een relationeel fenomeen. Dat houdt in dat je het alleen wetenschappelijk kunt bestuderen als een relatie. Neem een analogie zoals een huwelijk: dat kun je ook niet herleiden tot de man of tot de vrouw. Onzin, een denkfout. Je maakt daarmee het object van je wetenschap tot 'een ding'. Zo maakt de wetenschap in het algemeen iets tot 'een ding', op allerlei terreinen. Denk bijvoorbeeld aan informatie. De moderne wetenschappelijke opvatting luidt dat alles informatie is, en niet meer dan dat. Een kop koffie is informatie, de deur die open staat is informatie, de hele toestand in de wereld is informatie, en mensen zijn informatie.

Volgens mij is de mens meer dan een DNA-structuur of het zoveelste ding dat van een koolstof-productielijn is afgekomen. Ander voorbeeld: elektriciteit. Sinds de Wet van Ohm is iedereen opgehouden zich af te vragen wat elektriciteit nu eigenlijk is. De moderne wetenschap legt elektriciteit uit in velden of potentialen. Abstracte termen, waarbij je je maar beter niet kunt afvragen wat het nu precies voorstelt. Wat mij nu als metafysicus interesseert is; hoe komt het dat iedereen ophoudt zich af te vragen wat elektriciteit is? Wat is dat voor een mechanisme? Hoe komt het dat wij denken dat alles informatie is? Kunnen wij ons nog voorstellen hoe het was voor een oude Griek om naar een stuk barnsteen te kijken, of voor Descartes om de zon te zien?

Ik streef in mijn dagelijks leven naar een soort 'intuïtieve helderheid'. Die ervaar je als je mooie objecten of schilderijen bekijkt, een roman leest of muziek beluistert. Dergelijke esthetische ervaringen kunnen ook een bepaalde helderheid hebben. Je kunt door iets worden geraakt zonder dat je het hoeft uit te leggen. Die intuïtie of die 'woordeloze aanschouwelijke helderheid' vormen een even belangrijk onderdeel van mijn leven als de zaken waarover je in taal helderheid kunt verkrijgen.

Vorig jaar gaf ik een lezing voor een zaal vol architecten over ruimte. Ik vroeg mijn gehoor om eens 'mee te voelen' hoe ons begrip van ruimte veranderd is in de loop der eeuwen. De meeste mensen denken in kaders als 'de ruimte van een huis of stuk land', de vierkante meters. Je kunt ruimte kopen en bebouwen. Probeer je nu eens voor te stellen ruimte te zien in de zin van 'woest' of 'onherbergzaam' of 'vijandig'. Zo'n magische benadering van het begrip ruimte kennen wij niet meer.

Hetzelfde geldt voor persoonlijke identiteit: die koop je tegenwoordig in de winkel. Dat heeft wel degelijk invloed op onze perceptie van de werkelijkheid, op onze psyche. We redeneren dan meestal dat we zelf die keuzes maken. De echte Jan Sleutels zou nog ergens binnenin zitten en zelf aan de touwtjes trekken. Niet dus.

In toenemende mate denk ik dat we onze belangrijkste keuzes niet echt zelf maken. Mis-

schien wikken en wegen we wel. Maar op de uitkomst hebben we niet veel invloed. Ook al redeneren we de beslissing achteraf meestal naar ons zelf toe.

Zaken als de ziel, of God, zijn in de wetenschap ook onderhevig aan de tendens tot het 'verdinglijken'. Je ziet het overal: aspecten van je ervaring verzelfstandigen als een ding. En daarmee verarm je die ervaring. Ze worden uitwisselbaar en facultatief. Het computergebruik is een mooi voorbeeld. We zijn gewend geraakt aan een bepaald tempo van informatie tot ons nemen. Het moet niet te lang duren, want dan vervelt het ons. Je neemt de tijd niet meer om iets 'te ervaren'.

We zijn op deze manier bezig onze identiteit compleet te veranderen, zonder daar zelf een beslissende invloed op uit te kunnen oefenen. Er is een sturende factor. Nee, ik noem dat niet God. Eerder het leven, of het denken. Eigenlijk moet het maar naamloos blijven.